

Garadnai Zoltán

***Mitterrand Európai Konföderációs terve*
1989. december 31.–1991. június 13–15.**

Abstract

After the fall of the Berlin Wall François Mitterrand launched his European Confederation project on December 31, 1989. His project aimed to offer to the countries of Eastern Europe with the USSR a large European framework of political cooperation following the idea of Charles de Gaulle's „*Europe from Atlantic to Urals*” and „*European Europe*”, without the United States. The idea of the European Confederation could not be realized by several reasons. According to Mr. Jean Musitelli, responsible for the organisation of the Assises of Prague, François Mitterrand was really afraid of the rebirth of nationalisms before the First World War, and the year of 1919, but his idea of the European Confederation, before it had even some chance to be delivered, was not supported by the Americans, who could not leave Europe after the Cold War and George Bush wanted to affirm the American leadership in Europe. Mitterrand's project was not supported also by the 12 European partners of France because, they wanted the integration of unified Germany into the European Union, which could not help to turn European Countries towards the East in the frame of the Confederation. Finally, the new leaders of the ex-satellites of Moscow were afraid of the resettlement of the Communist regimes, and wanted to integrate into the Euro-Atlantic institutions and to get rid rapidly of the Soviet influence.

Keywords: François Mitterrand; József Antall; Jean Musitelli; Vaclav Havel; Prague Conference; European Confederation; France; Hungary; Poland; Czechoslovakia; USSR; United States;

1989-ben Európa addig nem látott változáson ment keresztül, a nemzetközi kapcsolatok szereplői szembesültek a bizonytalanság és a kiszámíthatatlanság érzésével.¹ Ez a kiszámíthatatlanság befolyásolta a francia politikát is, a berlini fal leomlása szimbolikus értelemben ugyan véget vetett a hidegháborúnak, de egyben új problémák, megoldandó feladatok kezdetét is jelentette. François Mitterrand először az 1989. december 31-

¹ Thierry de MONTBRIAL: *Quinze ans qui bouleversèrent le monde. De Berlin à Bagdad*. Dunod, Paris, 2003. 38. ill. magyarul: Tony JUDT: *A háború után. Európa története 1945 óta*. Európa könyvkiadó, Budapest, 2007. 254–289.

ei beszédében vázolta fel az Európai Konföderáció megteremtésére vonatkozó elképzeléseit.² Bejelentése meglepetésként érte közvetlen környezetét is, mivel arról előzetesen nem tárgyalt diplomáciai tanácsadóival. Mitterrand így nyilatkozott: „Senkinek sem beszéltem róla, egymagam készítettem el nyilatkozatomat a Latchéban töltött három nap során. Azt akartam, hogy a bejelentés meglepetésként hasson, s hogy elkerüljem a számtalan ellenvetést, amelyeket egy előzetes konzultálás óhatatlanul felszínre hozott volna”.³

Újévi köszöntő beszédében a francia köztársasági elnök lényegében a de Gaulle-i *Grande Europe* elképzelést élesztette fel, vagyis az *Atlanti-óceántól az Urálig* terjedő európai Európa koncepcióból indult ki, és a hagyományos francia geopolitikai érdekek alapján állt. A mitterrandi konföderációs tervet francia részről is többféleképpen értékelték. Jean Musitelli⁴, aki annak gyakorlati megvalósításán dolgozott (így személyesen is érintett volt a kudarcban) úgy látta, hogy Mitterrand nagyformátumú tervét a kortársak nem értették meg,⁵ Hubert Védrine, az elnök diplomáciai tanácsadója kellően elő nem készített, „túl korai ötletként”,⁶

² *Allocution de M. François Mitterrand, Président de la République, à l'occasion de la présentation de ses vœux*, Paris, dimanche 31 décembre 1989. <http://discours.vie-publique.fr/notices/907000700.html> A beszédben így nyilatkozott: „Európa, amely tegnap még a két szuperhatalom függőségében élt, most – miként az ember haza érkezik – visszatér saját történelméhez és saját földrajzához. Két lépcsőben valósíthatja meg önnön felépítését. Először a Tizenkettek közössége által, melynek struktúráit mindenképpen meg kell erősíteni. Meggyőződésem, hogy a Közösség már pusztán léte folytán is nagyban hozzájárult a Kelet népeinek megmozdulásához, mert támpontként és mágnesként szolgált számukra. A második lépcső még kitalálásra vár. Én a kilencvenes években egy európai konföderáció születésével számolok, amely kontinensünk valamennyi államát egybefogja a kereskedelem, a béke és a biztonság számára keretként szolgáló közös és állandó szervezetben.” Idézi Vincze HAJNALKA: *Franciaország és az EU keleti bővítése, avagy a templom őrzőjének dilemmái*. www.hajnalka-vincze.com/Publications/21_Europa 2002, 2004/4 (Letöltve: 2017. október 9.).

³ Pierre FAVIER, Michel MARTIN-ROLAND: *La décennie Mitterrand. III. Les défis (1988-1991)*. Le Seuil, Paris, 1996. 225. illetve a francia diplomáciai célokról: Hubert VÉDRINE–Jean MUSITELLI. *Les changements des années 1989-1990 et l'Europe de la prochaine décennie*. IN: *Politique étrangère*. 1991. n°1. 56e année. 165–177.

⁴ Jean Musitelli (1946–): A francia államigazgatás magasrangú tisztviselője. (*Haut fonctionnaire*). Államtanácsos, Mitterrand diplomáciai tanácsadója 1984 és 1989 között, a francia elnök 1990 és 1991 között az Európai Konföderáció szervezésével bízta meg, 1997 és 2002 között Franciaország UNESCO-nagykövete.

⁵ *François Mitterrand, architecte de la Grande Europe. Le projet de Confédération européenne (1990–1991)*. Point de vue par Jean Musitelli le 6 février 2012 IN: www.mitterrand.org/Francois-Mitterrand-architecte-de.html (Letöltve: 2017. október 24.).

⁶ Hubert VÉDRINE: *Les mondes de François Mitterrand*. Fayard, Paris. 1996. 448–449.

Roland Dumas külügyminiszter eleve halott ötletként jellemezte a Mitterrand-i koncepciót⁷, míg Jacques Rupnik, Vaclav Havel elnök tanácsadója a Prága és Párizs közötti ellentétet emelte ki.⁸ A témát először levéltári forrásokra alapozva feldolgozó Frédéric Bozo történész bukásként és elszalasztott lehetőségként értékelte a tervet.⁹ Általánosan elfogadott vélemény, hogy Franciaország nem tudott alkalmazkodni a hidegháború utáni változásokhoz, és nem adott igazi választ a kelet-európai országok kérdéseire. Franciaország és a kelet-közép-európai államok kapcsolatait az országok euroatlanti integrációja, az Amerikai Egyesült Államok befolyása és a szovjet/országi kapcsolatok kérdései, vagyis a volt hegemon hatalom befolyása alóli felszabadulás szándéka határozták meg.¹⁰

Jelen tanulmány célja, hogy a legfrissebb franciaországi levéltári kutatásokra és a francia nyelvű szakirodalomra alapozva bemutassa Mitterrand elnöknek az Európai Konföderációra vonatkozó elképzelését, a koncepció meg nem valósulásának okait, annak diplomáciatörténeti összefüggéseit.

A francia diplomácia és az új európai architektúra

Az új európai renddel kapcsolatos vita egyrészt a német egyesülés körül (1990 októberéig), másrészt az új európai biztonsági és együttműködési architektúra kiépítése körül zajlott, 1990 ősze és 1991 ősze között.¹¹ Ez a két kérdés szorosan egymáshoz kapcsolódott, és magában foglalta a két Németország összeurópai integrációját, illetve 1990 és 1991 között az új európai *status quo* megteremtésének szándékát. Franciaország számára 1989 vége és 1990 októbere között a fő feladat a francia-német kapcsolatok rendezése volt, és újra kellett gondolni a két ország 1963-ban elkezdett együttműködését.¹² Mitterrand 1989. október 25-ei, az Eu-

⁷ Roland DUMAS: *Un projet mort-né: la Confédération européenne*. IN: *Politique étrangère*, n°3 – 2001/ 66. année. 687–703. [http://www.persee.fr/doc/ polit_0032-342x_2001_num_66_3_5109](http://www.persee.fr/doc/polit_0032-342x_2001_num_66_3_5109) (Letöltve: 2017. október 9.)

⁸ Jacques RUPNIK: *La France de Mitterrand et les pays de l'Europe du centre-est*. IN: COHEN, Samy (szerk.). *Mitterrand et la sortie de la guerre Froide*, PUF., Paris, 1998. 189–222.

⁹ Frédéric BOZO: *Mitterrand, la fin de la Guerre froide et l'unification allemande. De Yalta à Maastricht*. Odile Jacob, Paris, 2005. 344–361.

¹⁰ Stanislaw PARZYMIES: *La France et l'Europe centrale*. IN: *Annuaire Français de Relations internationales*. Volume X. 2009. Centre Thucydide – Analyse et recherche en relations internationales (www.afri-ct.org). p. 12. (Letöltve: 2017. szeptember 2.), ill. Stanislaw PARZYMIES: *Les préoccupations de la Pologne et des autres pays d'Europe centrale dans le domaine de la sécurité*. IN: *Arès*, vol. XV. n° 3. 1996. 25–26.

¹¹ GARADNAI Zoltán: *A magyar-francia kapcsolatok története az Antall-Boross kormány alatt (1990–1994)*. IN: *Veritas évkönyv. 2014*. Budapest, 2015. 414–417.

¹² Gorbacsov visszaemlékezése szerint Mitterrand előtte így nyilatkozott: „Oly-

rópai Parlament előtt beszélt először nyíltan a változások szükségességéről, és arról, hogy Franciaország támogatja a kelet–európai átalakulást.¹³ Ebben a beszédében a francia elnök megerősítette, hogy két alapvető kérdésben nem fog engedni. Egyrészt az európai egyesülési folyamatot, az európai integrációt tovább kívánja erősíteni, és ebbe a folyamatba helyezve kívánja a németkérdést rendezni, másrészt Gorbacsovot és a szovjet reformfolyamatot a nyugatnak támogatnia kell azon cél érdekében, hogy az ország stabilitása megmaradjon.¹⁴ Párizs számára az európai integrációs folyamat mélyítése, és a németek abba való bevonása prioritást élvezett. Ehhez szorosan kapcsolódott az amerikaiakhoz fűződő viszony, és a mitterrandi diplomácia abból a feltevésből indult ki, hogy Washington számára az európai jelenlét a hidegháború elmúltával nem lesz olyan fontos, és az amerikaiak katonai és politikai jelenléte Európában csökkenni fog, ami Franciaország európai pozícióinak erősödését eredményezheti. Ez ugyanakkor ismét megmutatta azt a dilemmát, amit a NATO-hoz való francia viszonyban lehetett megfigyelni. Párizs már a hatvanas évektől prioritásként kezelte az európai integrációs folyamat mélyítését, vagyis az *európai Európa* megteremtését, miközben számított a NATO védőernyőjére is.

Az 1988. október 3–4-ei, a kelet–európai misszióvezetők számára tartott nagyköveti értekezleten megfogalmazták a francia keleti politika stratégiáját: „A jelenlegi kontextusban tehát egy globális elképzelés szükséges az európai jövőről, túl kell lépni a megosztottságon és egy kontinentális kiterjedésű politikát kell vezetni”. (...) „...a szocialista országokkal való kapcsolataink csak ennek a részeként értelmezhetők”.¹⁵ 1989–1990 folyamán, a német egyesülés kapcsán Franciaországban a bizonytalanság és az óvatosság került előtérbe.¹⁶ A párizsi vezetés alapvetően azzal számolt, hogy a kétoldalú együttműködés alapjain, illetve a Kelet–Európa irányába érvényesülő külpolitikai érdekek egyeztetésével sikerül az eltérő francia és német célokat összehangolni. Mitterrand számára ugyanakkor a kelet–európai változások biztonsági kockázatot is jelentettek, és komolyan félt attól, hogy az európai viszonyokban felélednek az 1913 előtti, illetve az 1919-es idők.¹⁷

Párizs támogatta a gorbacsovi reformfolyamatot, de a többi nagyhatalomhoz hasonlóan óvatosságot mutatott a kelet–közép–európai államo-

annyira szeretem Németországot, hogy kettőt akarok belőlük”. idézi: Éric ROUSSEL: *François Mitterrand. De l'intime au politique*. Robert Laffont, Paris, 2015. 515.

¹³ discours.vie-publique.fr/notices/897023500.html (Letöltve: 2017. október 17.)

¹⁴ FAVIER-ROLAND (1996): 202.

¹⁵ Archives du Ministère des Affaires étrangères (AMAE) Cabinet du Ministre Dossier 1653. Réunion des Ambassadeurs dans les pays de l'Est (3–4 octobre 1988). 1–2.

¹⁶ BOZO (2005): 70.

¹⁷ Uo. 302.

kon belüli túlzottan gyors változások irányába,¹⁸ és 1989 nyarán az amerikaiakkal együtt a jaltai rendszer végét mintegy 15 év távlatában képzelték el.¹⁹ A Szovjetunió Nyugat-Európa politikája ugyanakkor már 1985-től változni kezdett,²⁰ Gorbacsov első titkár az 1985. május 30-ai beszédében tett említést arról, hogy a kelet-nyugati kapcsolatokat újból fejleszteni kell.²¹ A két blokk közötti kapcsolatok fokozatosan fejlődtek, de a fő problémát az az óvatosság jelentette, amivel a nyugati hatalmak az új szovjet nyugati nyitási politika feltételezett szándékai iránt mutattak. A kapcsolatok változását, a bizalmi viszony erősödését mutatja, hogy 1988. június 25-én a KGST és az EGK közös nyilatkozatot adott ki az együttműködésre vonatkozóan,²² és a Szovjetunió az EGK-val 1989. december 10-én kereskedelmi együttműködési megállapodást kötött. Gorbacsov ugyanis a Szovjetunió európai jelenlétét kívánta erősíteni, azzal párhuzamosan, hogy a világ távolabbi pontjain (Afganisztán, Afrika) igyekezett a szovjet pozíciókat leépíteni. A szovjet első titkár már 1987-ben megfogalmazta a Közös Európai Ház gondolatát, amely a KGST és az EGK országok politikai-gazdasági és kulturális együttműködésére vonatkozott.²³ Erről az Olasz Kommunista Pár vezetőjének (*Alexandro Natta*) 1988 márciusában így nyilatkozott: „*Mi mindenekelőtt európainak érezzük magunkat*”.²⁴ Gorbacsov 1989 novemberében Laurent Fabius, a Francia Nemzetgyűlés elnöke előtt így beszélt: „...a kelet-európai változások egy lehetőséget jelentenek arra vonatkozóan, hogy együtt haladjunk a demokratizálódás útján...”²⁵, és ezt a gondolatot erősítette meg Pierre Mauroy, a Szocialista Internacionálé alelnöke előtt is 1991 szeptemberében. Az 1990 novemberében megkötött Karta az Új Európáért megerősítette azt a szovjet szándékot, hogy a Szovjetuniót beágyazza az európai politikai rendbe, ami a francia Európai Konföderáció tervével teljes mértékben egybeesett. A Szovjetunió szétbomlása azonban Párizsban és Moszkvában egyaránt felülírta az elképzeléseket.²⁶

Németország megosztottsága az 1945 utáni európai rend alapelemét

¹⁸ BORHI László: „Magyarország kötelessége a Varsói Szerződésben maradni” – az 1989-es átmenet nemzetközi összefüggései magyar források tükrében IN: *Külügyi Szemle*, 6. évfolyam 2007/2–3. szám 255–272.

¹⁹ ROUSSEL (2015): 513.

²⁰ Vladislav M. ZUBOK: *A failed empire. The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*. The University of North Carolina Press. 2009. 316–330.

²¹ Marie-Pierre REY: *L'Europe occidentale dans la politique extérieure soviétique*. IN: *Relations internationales*. 2011/3. N° 147. 80.

²² *Journal Officiel des Communautés Européennes*, L. 157/35. 24 juin 1988.

²³ Marie-Pierre REY: *Europe is Our Common Home. a Study of Gorbachev's Diplomatic Concept*. IN: *Cold War History Journal*, Vol. 4. N°2 2 January 2004. 33–66.

²⁴ REY (2011): 82–83. Ld. 34–37. lábjegyzetek.

²⁵ Uo. 83.

²⁶ Andrei GRACHEV: *Gorbachev's Gamble. Soviet Foreign Policy and the End of the Cold War*. Polity, London, 2008. 271.

jelentette, és az 1989-es változások a második világháború győzteseit váratlanul érintették. A britek, az amerikaiak és a franciák nem akarták kiengedni a kezdeményezést, és komolyan aggódtak Németország túlzott megerősödése és az első világháború előtti időszak esetleges visszatérése miatt. Arra számítottak, hogy a Szovjetunió nem engedi meg a német egyesülést, mivel a túlzottan gyors németországi események destabilizálják Gorbacsovot, így a német egyesülést kizárólag hosszú távon, egy folyamat végső állomásaként tartották elképzelhetőnek,²⁷ miközben Kohl ugyanezt egy-két éven belül tartotta megvalósíthatónak, s elképzeléseit az 1989. november 28-án megfogalmazott, 10 pontos tervben hozta nyilvánosságra. 1989 decemberének nemzetközi változásai növelték a franciák aggodalmait: Mitterrand nagyon bizalmatlan volt és arra számított, hogy a szovjetek nem engedik meg a németeknek az egyesülést. A helyzet összetettségét mutatja, hogy Mitterrand demonstratív céllal még a felbomlófélben lévő NDK-ba is ellátogatott (1989. december 20–22.), mivel túlzottan gyorsnak tartotta a németországi változásokat. A francia diplomácia ezt a hivatalos utat az egyik legfontosabb lépésnek tartotta.²⁸ Mitterrand a köszöntő beszédében egyértelműen kiállt az NDK mellett,²⁹ ami a francia–német rivalizálást erősítette.³⁰

Mitterrand és Kohl először 1990. január 4-én, Latchéban tisztázták álláspontjaikat.³¹ Mitterrand számára nem Kohl személye jelentette a problémát, akiben megbízott, hanem azt akarta, hogy a személyektől függetlenül olyan struktúra alakuljon ki, amely hosszú távon biztosítja az európai békét és biztonságot.³² A francia elnök megértőnek mutatkozott a németek irányába, és a két vezető alapelveként fogalmazta meg, hogy a német egyesülés az európai egyesülési folyamat keretében valósulhat meg.³³ Kohl elfogadta a Konföderáció elvét is, mivel értékelése szerint az a kelet-európai államok demokratikus fejlődésének a keretét adta. A németek számára fontos szövetségest jelentettek az amerikaiak, akik kiálltak a német egység mellett, miközben az amerikaiak nem számoltak a francia–német bizalmi viszony erejével. Eközben Kohlnek a szovjetek bizalmát is sikerült elnyerni, és a válságban lévő szovjet gazdaság pénzügyi

²⁷ JUDT (2007): 256–257.

²⁸ *La diplomatie française face à l'unification allemande.* (Maurice VAÏSSE, Christian WENKEL). Tallandier, Paris, 2011. N° 29. Note de Jacques Blot, directeur d'Europe. 170–173.

²⁹ Üo. N° 30, Voyage de M. le président de la République en RDA: toast. 174–179.

³⁰ FAVIER–ROLAND (1996): 220.

³¹ Helmudt KOHL: *A fal leomlásától az újraegyesülésig.* Antall József Tudásközpont. 2014. 130–131.

³² FAVIER–ROLAND (1996): 217. Interjú François Mitterrand elnökkel (1994. január 24.).

³³ ROUSSEL (2015): 522–526. Mitterrand így nyilatkozott: „Ha német lennék, az egyesülés mellett lennék, ez a hazaszeretet, de mivel francia vagyok nem ezek az érzéseim”. Idézi: FAVIER–ROLAND (1996): 257.

támogatásával „megvásárolta” a szovjet pártvezető engedélyét, akinek a belpolitikai problémák miatt egyre kisebb energiája maradt a volt befolyási övezet, a „közel-nyugat” ellenőrzésére. A nagyhatalmak, a két Németország és Lengyelország képviselői 1990 folyamán az ún. „4+2-es tárgyalások” keretében rendezték a vitás kérdéseket,³⁴ és a két Németország, még a szovjetek ratifikációja előtt, 1990. október 3-án egyesülhetett.³⁵ Ezután Németország szerződést kötött a Szovjetunióval (1990. november 9.) és Lengyelországgal (1990. november 14.) A folyamat befejező állomásaként az EBESZ csúcstalálkozó keretében (1990. november 19–21.) elfogadták az ún. Párizsi Chartát az új Európáért, amellyel az európai államok lezárták a hidegháború korszakát és elindították az európai egyesülés folyamatát. Ennek a folyamatnak a végső állomásaként a kormányközi megbeszélések, amelyek motorja a francia–német együttműködés volt, a Maastricht-i szerződés megkötéséhez, vagyis az Európai Unió létrejöttéhez vezettek.³⁶

Franciaország, Kelet–Közép–Európa és az Európai Konföderáció terve (1990–1991.)

Franciaország keleti–közép–európai kapcsolatainak fókuszában 1988-tól a reformfolyamat élén álló Lengyelország és Magyarország állt, illetve a szintén hagyományos partnernek számító Csehszlovákia, amellyel 1968 és 1988 között a magasszintű kapcsolatok lényegében stagnáltak, miközben Párizsban folyamatosan követték a „Charta 77” elnevezésű csehszlovák ellenzéki mozgalom tevékenységét. Nem véletlen tehát, hogy Mitterrand a keleti nyitási politika demonstrálása céljából első állomásként Csehszlovákiát választotta, (1988. december 8–9.), ahol az ellenzékiekkel folytatott reggelijén az egyesülő Európáról beszélt.³⁷

1989 és 1991 között a magyar–francia kapcsolatok addig nem tapasztalt változáson mentek keresztül,³⁸ ami beleilleszkedett abba az új magyar külpolitikába, amelyet Antall József miniszterelnök személye szimbolizált.³⁹ A folyamat az 1991-es barátsági szerződéssel zárult.⁴⁰ Francia-

³⁴ FAVIER-ROLAND (1996): 264–299.

³⁵ NÉMETH István (szerk.): *A német kérdés*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993. 244–249.

³⁶ Samuel F. WELLS Jr.: *From Euromissiles to Maastricht: The Policies of Reagan-Bush and Mitterrand*. IN: *The Strategic Triangle. France, Germany, and the United States in the Shaping of the New Europe*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2006. 304.

³⁷ BOZO (2005): 67.

³⁸ KECSKÉS D. Gusztáv: *A kelet-közép-európai rendszerváltás és a francia külpolitika*. IN: ORMOS Mária (szerk.): *Megroppant a világrend 1989–1991. Célok, szereplők, következmények*. Argumentum Kiadó és Nyomda Kft, 2013. 73–100.

³⁹ SÁRINGER János: *Mozaikok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához (1990–1993)*. IN: *Veritas évkönyv 2014*. Magyar Napló. 2015. 389–408.

ország nem akarta, hogy a német *Mitteleuropa* újjáéledjen, és ehhez szüksége volt egy olyan ország együttműködésére is, amely hagyományosan jó kapcsolatot ápolt a németekkel és az osztrákokkal. Az 1990. januári Mitterrand-út a két ország kapcsolatainak új alapját teremtette meg, és a kétoldalú kapcsolatok látványosan fejlődni kezdtek.⁴¹ Mitterrand Szűrös Mátyás előtt a nyugati és a keleti országok közötti organikus kapcsolatok kiépítéséről beszélt.⁴² Ezen a látogatáson a francia elnök külön találkozott a „...jövő emberének”⁴³ tartott Anatall Józseffel, akivel Európa jövőjéről tartottak megbeszéléseket: „...Antall, de utána Mitterrand is, évezredes perspektívába helyezte a jelen és a jövő Európájának problematikáját. Csak egy kérdésben nem voltak azonos nézeten: Antall a Szovjetunió nyugati határát képzelte el az új Európa keleti határának, míg Mitterrand, aki alig három héttel előbb hirdette meg az európai konföderáció tervét, azt fejtegette, hogy Oroszország nélkül semmi sem lehetséges.”⁴⁴

A szabad választások után a két ország közötti bizalmi viszony egy barátsági szerződés (*entente*) megkötésével állt helyre, amelynek jelentőségét az is mutatja, hogy hasonló tartalmú szerződést korábban III. Béla uralkodása alatt kötöttek. A barátsági szerződés ötletét Roland Dumas külügyminiszter vetette fel az 1991. április 9-én megkötött francia–lengyel szerződés mintájára. Magyar vonatkozásban az eltérést a magyar kisebbségekre vonatkozó, a magyar fél által javasolt rész jelentette. A barátsági szerződés megkötése beleilleszkedett Franciaországnak az Európai Konföderációra vonatkozó elképzeléseibe, amit a hagyományos *détente–entente–coopération* politika keretében lehet értelmezni. Magyar részről ugyanakkor nagyon aggódtak a bizonytalan kelet–közép-európai helyzet, az egyre inkább elmérgesedő jugoszláviai polgárháború miatt. Antall miniszterelnök levélben tájékoztatta a francia elnököt a magyar kormány álláspontjáról és kihangsúlyozta, hogy a francia–magyar alapszerződés lehetőséget teremt arra, hogy Magyarország ellensúlyt találjon Franciaországban a túlzott német befolyás ellen, miközben a két ország kapcsolatait európai perspektívába helyezve képzelte to-

⁴⁰ Christopher PICHONNIER: *La France et La Hongrie (1989–2004)*. Doktori disszertáció. ELTE–Université de Bordeaux, Budapest, 2017. 414., ill. GARADNAI (2015): 417–423.

⁴¹ GARADNAI Zoltán–Thomas SCHREIBER: *A magyarországi rendszerváltozás a Quai d’Orsay szemével*. IN: *Külügyi Szemle*. 2009. 3. szám. 44–54.

⁴² BOZO (2005): 346.

⁴³ A francia diplomácia külön programban foglalkozott azokkal a kelet-európai személyekkel, akiket a jövő emberének tartott. Ezekre az emberekre külön figyeltek, számosan közülük franciaországi ösztöndíjakat kaptak.

⁴⁴ SZÁVAI János: *Antall József, a külpolitikus*. IN: *Magyar Szemle*. 2017. Új folyam V. 4. szám. www.magjarszemle.hu/cikk/antall_jozsef_a_kulpolitikus_1_resz (Letöltve: 2017. október 24.).

vábbfejlesztteni.⁴⁵ Budapest számára Párizs viszonyítási pontként szolgált, a magyar vezetés nem titkolta, hogy új alapokra kívánja helyezni a két ország kapcsolatait, és Franciaország számára fontos szerepet szán az új magyar diplomáciai nyitási politikában.⁴⁶ A kölcsönös tisztelet a két ország vezetőinek találkozóin is megfigyelhető volt.

Antall József és François Mitterrand tárgyalásán (1990. június 22.) szóba került Európa jövőjének kérdése is.⁴⁷ A magyar külpolitika prioritásként kezelte az ország nyugat-európai integrációját és fontosnak tartotta a regionális, szubregionális, ill. a határokon átnyúló együttműködések különböző formáit, azok zavartalan fejlődését.⁴⁸ A magyar külpolitikai szándékok ebben megegyeztek a franciákéval, és a magyar fél különösen érdeklődött a német egyesülés és az európai architektúra kiépítése iránt. Antall miniszterelnök kihangsúlyozta, hogy a magyar álláspont nagyon közel van a franciáéhoz, és magyar részről az egyesülő Németország NATO-csatlakozása kívánatos, illetve Budapest nagyon érdeklődik az európai konföderáció terve iránt.

Ugyanakkor a magyar külpolitika nagy fontosságot tulajdonított a regionális együttműködésnek, így magyar kezdeményezésre, 1991. február 15-én Visegrádon Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország képviselői létrehozták az ún. Visegrádi Hármak együttműködését. Francia értékelés szerint Magyarország az összes kelet-közép-európai ország közül a leghatározottabban állt ki a nyugati integráció mellett. Magyarország számára ugyanis alapvető kérdésnek számított a Szovjetunióhoz fűződő viszony lazítása, a magyar-szovjet kapcsolatok új alapokra való helyezése. Szávai János nagykövet 1991. március 20-án tájékoztatta Philippe Bastelica tanácsadót a magyar-szovjet barátsági szerződésről, és arról a magyar aggodalomról, hogy a szovjet katonai vezetés – a balti államok függetlenségi mozgalmainak hatása alatt – merev álláspontot vett fel a szovjet kivonulással kapcsolatban. A szovjet politika arra törekedett, hogy megtiltsa Magyarország nyugati integrációját, vagyis csatlakozását a NATO-hoz és az Európai Gazdasági Közösséghez, és az ország finlandizálását kívánták elérni. A francia diplomaták megértették a magyar aggodalmakat, és tisztában voltak azzal, hogy Magyarország számára most jobban szükséges, mint valaha a nyugati barátok támogatása.⁴⁹

⁴⁵ AMAE Europe. Hongrie (1991-1995), carton 7112. Visites de personnalités hongroises en France, telegramme diplomatique, 11 octobre 1991.

⁴⁶ SÁRINGER János: *Iratok a magyar Külügyminisztérium történetéhez*. 1985–1989. I. rész. Balassi kiadó, Budapest, 2014. 10. dokumentum. Antall József beszéde az 1990. évi nagyköveti értekezleten. 1990. július 25. 119–135.

⁴⁷ Archives Nationales, Archives Générales (AN AG) (4) CD 274 Visites. Viste de travail de M. Antall, Premier Ministre de Hongrie avec le Président Mitterrand, le 22 juin 1990. Dossier du Président. Note pour le Président. Votre entretien avec Joseph Antall.

⁴⁸ SÁRINGER (2015): 401.

⁴⁹ AN AG (4)CD 274 Visites. Note pour le Président de la République, 20 mars

Antall József miniszterelnök és François Mitterrand elnök 1991. március 21-én egy munkaebéd keretében egyeztették álláspontjaikat.

Antallt ugyan francia részről nem tartották olyan karizmatikus vezetőnek, mint a lengyel és a csehszlovák elnököt, de a magyar miniszterelnökben a folytonosság szimbólumát látták. Mindkét fél tisztában volt az-
zal, miszerint megteremtődött a lehetőség arra, hogy a két ország túllépjen a 20. századi traumákon, és együtt dolgozzanak az európai átalakulás érdekében. A magyar miniszterelnök a magyar nyugati nyitási politika fontosságát, a két ország közötti barátsági szerződés megkötését és az ország korlátok nélküli, mihamarabbi nyugati integrációját hangsúlyozta.⁵⁰

1991. május 21-én a francia elnök munkaebédre hívta meg a magyar miniszterelnököt. A francia államférfi kíváncsi volt Antall József véleményére a kezdődő jugoszláv válsággal kapcsolatban, ami a magyar miniszterelnök kiemelt nemzetközi tekintélyét is mutatja.⁵¹ Antall a megbeszélés előtt Szávai János nagykövetnek így nyilatkozott: *„Mátyás óta nem volt ilyen kedvező külpolitikai helyzetünk (mondotta), a következő két–három évben ezt feltétlenül ki kell használni”*⁵². Ezen a megbeszélésen az Európai Konföderáció gondolata is szóba került. A francia diplomaták tisztában voltak azzal, hogy a magyarok aggódnak amiatt, hogy a francia konföderációs elképzelések megakadályozhatják Magyarország euroatlanti integrációját, így Mitterrand összefoglalta az európai konföderációra vonatkozó elképzelését: *„A szovjet birodalom felrobbanása hatással van ezekre az eseményekre. (...) A probléma nem az, hogy ezek az országok hogyan legyenek szabadok. Ez már csaknem megtörtént. A balti országokra gondolok, de hogyan tudunk elkerülni egy végzetes európai robbanást? Azzal kell tisztában lennünk, hogy hogyan szervezzük meg a szabad Európát. Ötvenvalahány állammal ez nem lehetséges, nem értek egyet a szlovákokkal,⁵³ horvátokkal. Láthatjuk Észak-Írországot, a Baszkföld, esetét. A szovjet birodalmat a Balti államok után, Grúziát. Miért nem éppen Ukrajna? Olyan sok a konfliktus és a gyűlölködés, hogy Európa ebbe beleroppan. Meg kell érteni ezeket a mozgalmakat, de olyan intézményeket kell találni, amelyek lehetővé teszik, hogy az emberek szabadabban és együtt éljenek. Van egy közösség, amely túlhaladta ezeket a problémákat, és hamarosan 15–16 tagja lehet, de nem 30. Ez a közösség túl sok belső megoldandó problémával küszködik. Szenvedélyesen kell ezzel dolgoznunk. Az nagyon jó lesz, ha majd egyszer Magyarország ennek a közösségnek a tagja lehet. A gazdaság, az erkölcsök, a történelem ezt lehetővé teszik. Ez normális! Meg-*

1991. Entretien avec l'Ambassadeur de Hongrie.

⁵⁰ AN AG (4)CD 274 Visites. Note pour la Président de la République, 21 mars 1991. Déjeuner avec M. Antall. Note de synthèse.

⁵¹ SZÁVAI (2017).

⁵² SZÁVAI (2017).

⁵³ Valószínűleg a szlovénokra gondolt.

*egyeztünk Ausztriával, Svédországgal, és azután a többiekkel is meg fogunk egyezni. Nem vagyok ennek az ellenzője, ellenkezőleg, de tisztában kell lennünk a határidőkkel, vagyis 1993 előtt nem. 1993 és 2000 között szóba jöhet Ausztria, Svédország, Magyarország és Csehszlovákia csatlakozása. Azonban Jugoszlávia és a Szovjetunió esetében ez nehéz lesz. Mindig lesznek olyanok, aki ezt ellenezni fogják, vagy akik elzárkóznak, pl. a norvég barátaink. Ez az oka annak, hogy megfogalmaztam a Konföderáció tervét, hogy együtt dolgozzunk egyenrangúan és méltósággal. Nem az EGK helyett, hanem azt kiegészítően. A valóságból kell kiindulnunk, és elképzelniünk az évszázad végét, a jövő évszázad kezdetét. Mostantól kezdve egy robbanásveszélyes Európában élünk.”*⁵⁴ Jeszenszky Géza külügyminiszter a megbeszélésen így nyilatkozott: „...ezek az országok meghallgatják Franciaországot, az európai gondolat, a konföderáció eszméje, komoly visszhangot keltett közöttük.”⁵⁵ A két vezető közötti kapcsolat a Gorbacsov elleni puccs idején is megmaradt. Mitterrand telefonon beszélt a magyar vezetővel, aki nagyon fontosnak tartotta a francia elnök kiállítását Magyarország mellett, miközben Antall József is határozottan kiállt az európai határok meg nem változtatásának elve mellett.⁵⁶

A magyar–francia kapcsolatok mellett ki kell emelni a Prága és Párizs közötti együttműködést, amely a huszadik század első felére visszanyúlóan jónak volt mondható. A két ország kapcsolatai látványosan fejlődtek, az új vezetők nem felejtették el, hogy Mitterrand 1988 végén a keleti nyitási politikáját a csehszlovákiai úttal kezdte.

A francia elnök Prágában részletezte az Európai Konföderáció megteremtésére vonatkozó, meglehetősen képlekeny elképzelését. Mitterrand elnöki csapata egy olyan konföderatív Európát képzelt el, amelyhez a keleti országok is csatlakoznak, de amelyeknek a nyugat integrációja csak hosszú távon lehetséges. Ez a kérdés 1989 kezdetétől, az osztrák csatlakozási kérelem beadásától foglalkoztatta a francia diplomáciát, és azt remélték, hogy a konföderáció lehetőséget ad arra, hogy elkerüljék az Európai Gazdasági Közösség felhígulását, és átmenetet jelent a csatlakozás és az 1989 utáni *status quo* között.⁵⁷ Elisabeth Guigou diplomáciai tanácsadó feljegyzésében kihangsúlyozta a politikai–katonai és a gazdasági–technológiai–környezetvédelmi területek közötti eltérést, mivel az előbbiben számolni kellett az amerikaiakkal, míg az utóbbiba be lehetett vonni a Szovjetuniót.⁵⁸

1990 elején Hubert Védrine arról értekezett, hogy a konföderáció terve széles népszerűségnek örvendett, de egyben számos kérdést vetett fel,

⁵⁴ AN AG (4)CD 274. Entretien entre le Président de la République et le Premier Ministre de Hongrie, M. Jozsef Antall. (mercredi, 21 mai à 12h30)

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ AN AG (4)CD 274. Entretien téléphonique du Président de la Rép. avec M. Antall PM de H, jeudi 22 août 1991

⁵⁷ BOZO (2005): 345.

⁵⁸ Uo.

főképpen a Szovjetunió bevonása és az Egyesült Államok kizárására, a működés gyakorlati módjára vonatkozóan.⁵⁹ Mitterrand a nyilvánvaló ellentmondások ellenére tovább folytatta a konföderációs tervre vonatkozó politikáját. Jaruzelski elnök előtt az Odera–Neisse határ elismerése mellett a konföderáció fontosságát hangsúlyozta, Havel elnöknek a piacgazdaság és az irányított gazdaság közötti nagy különbséget emelte ki. Az Európai Gazdasági Közösséghez való csatlakozásra a volt szocialista országok ugyanakkor nem voltak felkészülve, így a Konföderáció az átmeneti időszakra adott választ jelentette.⁶⁰ Mitterrand az Európai Konföderáció megvalósításához az 1948-as hágai konferencia mintájára egy olyan összeurópai konferenciát képzelt el, amelyen fiatalon ő is részt vett. Mitterrand az elképzelést Vaclav Havel elnökkel együtt tartotta megvalósíthatónak, ezzel is demonstrálni kívánta azt, hogy egy valódi kelet–nyugati kezdeményezésről van szó. Mitterrand az 1990. szeptember 14-ei prágai útja alkalmával arról nyilatkozott, hogy a prágai összejövetel jelentősége az 1948-as hágai konferenciához hasonlítható, és minden államnak és szervezetnek Prágába kell mennie, hogy részt vegyen az európai konföderációra vonatkozó páneurópai konferencián. Prága kiválasztása szimbolikus gesztus is volt. Prága ugyanis az a hely volt, ahol 1948-ban a kommunista vezetés erőszakkal ragadta magához a hatalmat, miközben Hágában az európai egyesülésről értekeztek.⁶¹

1990. december 21-én a francia elnök Jean Musitellit nevezte ki a tárgyalások vezetőjének, akinek partnere Prágában Sacha Vondra, Havel diplomáciai tanácsadója volt. Francia részről egy fiatal szakemberekből álló csapatot állítottak össze, akik között diplomaták és külső tanácsadók egyaránt voltak. Első feladatuk az volt, hogy a konföderációra vonatkozó elképzeléseket úgy tisztázzák, hogy közben elkerüljék a félreértéseket és a valós tényeket mellőző értelmezéseket. Ez vezetett 1990 áprilisában a Memorandum megfogalmazásához, amelyet az európai államok egy része is támogatott. Ebben a dokumentumban a francia diplomácia az európai együttműködés konkrét területeit fogalmazta meg. Az energia, a környezetvédelem, a kommunikáció, a személyek szabad áramlása, a kulturális kérdések egyaránt a figyelem középpontjába kerültek, ezeket három területen kívánták megvalósítani: 1. a politikai együttműködés; 2. a döntéshozatal; 3. a projektek irányítása. A francia–csehszlovák együttműködés keretében 34 érintett ország képviselői egyeztettek az előkészítő tárgyalások hat hónapja alatt.⁶² Az előkészítő tárgyalások jól haladtak, a Konföderáció ötlete széles konszenzusos támogatást élvezett,

⁵⁹ Uo. 345–346. A francia diplomaták hamar szembesültek a konföderációra vonatkozó terv gyakorlati végrehajtásának bonyolultságával, annak ellentmondásaival.

⁶⁰ Uo. 347. Caroline de Margerie diplomáciai tanácsadó így fogalmazott: „Az Európai Konföderációra vonatkozó tervét a kelet–közép–európai országok jól fogadták.”

⁶¹ Uo. 347.

⁶² MUSITELLI (2012); BOZO (2005): 348–351.

az Ülés (*Assises*) formáját öltötte, és egyre inkább hallatta hangját az európai politikában, miközben a Szovjetunió miatt már érződtek az ellentétek is.⁶³ François Mitterrand és Vaclav Havel 1991. március 23-ai megbeszélésén a csehszlovák elnök az alábbiakat mondta: „*Ahány alkalommal erről az ügyről beszélek a tárgyalópartnereimmal, mindannyian lelkesek az első öt percben, de negyedóra múlva megváltoznak, mivel ez a terv mindenkit zavarba hoz, aki akarja a Közösséget, azt is, de aki nem akarja, azt is.*”⁶⁴ A csehszlovák elnök ugyan kiállt a Konföderáció előkészítő munkálatai mellett, de a félévvel korábbi álláspontjához képest jóval visszafogottabb volt, kihangsúlyozta az EBESZ és a NATO szerepét abban a helyzetben, amikor a Varsói Szerződés éppen felbomlóban volt, mivel nem akarta azt, hogy a keleti országok másodrangú államok legyenek, ugyanakkor nem tartotta kívánatosnak az integrációs szervek gyengítését sem. A beszélgetés végén javasolta, hogy az Ülés megbeszéléseire az amerikaiakat is hívják meg, amibe a francia elnök végül beleegyezett.⁶⁵ Ezzel párhuzamosan ugyanis Baker, az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere megfogalmazta a Vancouvertől Vlagyivosztokig terjedő Európa tervét, és a kelet–közép–európai államok azt gondolták, hogy Mitterrand az ő nyugati integrációjuk lassítását kívánja.

Roland Dumas külügyminiszter a francia nagykövetek regionális értekezletén (1991. március 25–26.) a konföderációs terv ellenzőiről beszélt, illetve arról a félelemről, ami a kelet–közép–európai országokban megmutatkozott, és az 1988-as nagyköveti konferencián megfogalmazott stratégiai célok korlátait a konföderációs terv elutasítása is jól mutatta, ami egyben a kelet–európai francia befolyás határait is kijelölte.⁶⁶ Az Európai Konföderáció problematikája az 1991. május 16–17-én megtartott, közös francia–német regionális nagyköveti értekezlet fő témája volt. A francia–német érdekellentétek ezen is világosan megmutatkoztak, mivel a német diplomaták a már meglévő intézmények megerősítését, az európai integráció további építését tartották kívánatosnak, és fő célként fogalmazták meg a Szovjetunió elszigetelődésének megakadályozását. Ebben a kontextusban a németek számára a francia konföderációs tervek felesleges kockázatot jelentettek, így azok szerepét minimalizálni kívánták. Bonn ugyanakkor határozottan kiállt amellett, hogy az EBESZ gazdasági aspektusát kell tovább fejleszteni, illetve nem szabad megengedni azt, hogy a transzatlanti kapcsolatokban törés következzen be. A németek nagyon nem nézték jó szemmel azt sem, hogy a közvetlen hátszágukban egy erős francia–csehszlovák együttműködés kezdett kibontakozni, hiszen ezáltal a hagyományos német gazdasági–politikai pozícióikat érezték veszélyben egy olyan piacon, amely szorosan kapcsolódott a

⁶³ BOZO (2005): 352.

⁶⁴ MUSITELLI (2012).

⁶⁵ BOZO (2005): 353.

⁶⁶ Uo

német gazdasághoz.⁶⁷ A francia szándékok erejét mutatja többek között a csehszlovák Skoda gyár privatizációjában való francia részvétel, a Renault cég vásárlási szándéka.

Végül, de nem utolsósorban ki kell hangsúlyozni, hogy a nemzetállami szereplők mellett az integrációs intézmények sem rajongtak egy potenciális bizonytalan szereplő megjelenéséért, és a Bizottság elnöke, Jacques Delors sem támogatta a Konföderáció tervét, mivel abban az esetleges későbbi bővítés akadályát látta. Az előkészítő tárgyalások folyamán Pascal Lamy, Delors kabinetfőnöke és Jean Musitelli 1991. május 8-án találkoztak Brüsszelben, ahol egyeztettek nézeteiket. Ebből a megbeszélésből világossá vált, hogy az elnök mellett a Bizottság tagjai is ellenkeztek az integrációs intézményekkel rivalizáló, az euroatlanti struktúrákat megosztó új szervezet létrejöttét.⁶⁸

Az ellentmondásos helyzet és a nyilvánvalóan eltérő stratégiai érdekek ellenére 150 résztvevő gyűlt össze 1991. június 13. és 15. között Prágában.⁶⁹ A résztvevők között a diplomaták mellett a civil élet képviselői, üzletemberek, politikusok egyaránt voltak és az összes európai ország mellett az amerikaiak, a kanadaiak és japánok is képviseltették magukat. A résztvevők szabadon cserélhették ki a véleményüket és a konferencián öt bizottságban vitatkoztak a konkrét kérdésekről. Francia értékelés szerint a konferencia legnagyobb sikere abban mutatkozott meg, hogy a korábban megosztott Európa mindkét felének képviselői szabadon és közvetlenül cserélhették ki gondolataikat, Európa jövőjére vonatkozó álláspontjukat, amire a korábbi időszakban nem volt példa. François Mitterrand záróbeszédében a párbeszéd megkezdésének fontosságát emelte ki, és a konferenciát sikeresnek értékelte. Mitterrand ugyanakkor saját maga is a konferencia kudarcát okozta azzal, hogy a *Radio–France Internationale*-nak adott interjújában (1991. június 12.) nyíltan beszélt arról, hogy a kelet-európai országok nyugati integrációs intézményekhez való csatlakozását csak évtizedes távlatban képzelte megvalósíthatónak, ami viszont Csehszlovákia, Magyarország és Lengyelország alapvető céljaival ellenkezett. Így érezhető kiábrándultságot eredményezett, illetve ezeket az országokat Németország és az Amerikai Egyesült Államok irányába „lökte”, erősítve azok euroatlanti elköteleződését.

Mindazonáltal Havel elnök elismerte a konföderációs elképzelés jogosságát, de ő is azt hangsúlyozta, hogy az Európai Konföderáció nem akadályozhatja meg az euroatlanti kapcsolatok kiépítését.⁷⁰ A szovjet függésből frissen kiszabadult államok számára kiemelten fontos volt az Európa közepén lévő szürke zóna felszámolása, a stratégiai–politikai–gazdasági kap-

⁶⁷ MUSITELLI (2012), BOZO (2005): 354–355.

⁶⁸ MUSITELLI (2012).

⁶⁹ DUMAS (2001): 701–702. ill. Assises de la Confédération européenne. 1991. La Tour d'Aigues, Éditions de l'Aube, 1991. 161.

⁷⁰ BOZO (2005): 357–359.

csolatok kiépítése a nyugati országokkal, elsődlegesen az európai integrációs intézményekkel. Ebben a kontextusban értelmezve Mitterrand politikáját, az inkább akadályt jelentett, és Havel elnök külön kihangsúlyozta az Amerikai Egyesült Államok és Kanada szerepének fontosságát.⁷¹

A konferencia résztvevői megegyeztek a párbeszéd folytatásában, de a későbbi események okafogyottá tették a konföderációs politika folytatását. Mindezek ellenére a konföderációs terv bukása nem tűnt egyértelműnek. A francia diplomácia mindent megtett azért, hogy a lendületet megőrizze, továbbra is kezdeményező maradjon, és az európai együttműködési politika folytatódjon. Franciaország nyugati szövetségesei azonban a továbbiakban sem támogatták Mitterrand politikáját, miközben 1991 folyamán a Szovjetunió belső válsága is egyre súlyosabbá vált. A balti államok függetlenségi mozgalma e tekintetben választóvonalat jelentett, mivel a francia diplomácia szembekerült önmagával. Párizs ugyanis már a nyolcvanas évek elejétől – a lengyel válság hatására – hangsúlyozta azt, hogy a balti államok okkupációját a maga részéről sosem ismerte el. 1990 és 1991 folyamán azonban szembesültek azzal a ténnyel, hogy a balti függetlenségi mozgalmak közvetlenül a Szovjetunió felbomlásához vezethetnek, ami viszont szembement volna azzal az elképzeléssel, amit Mitterrand az Európai Konföderációval kívánt megfogalmazni.⁷²

A Szovjetunió belüli folyamatokat az 1991. augusztusi puccs gyorsította fel, amely közvetlenül kihatott Gorbacsov tekintélyének elvesztésére, Borisz Jelcin politikai felemelkedésére. Ezzel párhuzamosan a balkáni válság, Jugoszlávia felbomlása is bonyolította a nemzetközi helyzetet. Egyrészt megerősítette Mitterrandt abban az elképzelésében, hogy az európai államok közötti párbeszédet folytatni kell, másrészt közvetlen hatással volt Franciaország keleti politikájára.

1991 őszére azonban az Európai Konföderáció terve diplomáciai értelemben halottá vált, a kudarc mindenki számára nyilvánvaló volt. A nyugati országok egyértelműen a nyugati integrációs folyamat felgyorsítása, az integrációs struktúrák mélyítése mellett álltak ki, ami a Maastrichti Szerződés megkötéséhez, ezen keresztül pedig az európai integráció felgyorsulásához, az Európai Unió megteremtéséhez vezetett, aminek egyik fő célja a német–francia alapokon nyugvó Európai Unió megteremtése volt az európai stabilitás megőrzése érdekében. Ebből következően a páneurópai együttműködés más dimenzióba került, és a keleti országokra egy hosszú, 1994-től 2004-ig tartó hosszú tárgyalási folyamat várt. Ebben Franciaország szerepe továbbra is megkerülhetetlen volt,⁷³ és a

⁷¹ www.nytimes.com/1991/06/13/world/havel-in-rebuff-to-paris-backs-us-europe-ties.html (Letöltve: 2017. október 24.).

⁷² BOZO (2005): 359–360.

⁷³ VINCZE Hajnalka: *Franciaország: a nagyhatalmi illúzióktól az ambíciók „európaizálásáig”*. IN: KISS J. László (szerk.): *Nemzeti identitás és külpolitika az euróatlanti térségben*, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2005. 159–2004.

francia kapcsolat fontosságával a magyar diplomácia is tisztában volt: „... a jelenlegi francia-magyar viszony egyenesen történelmi áttörésnek tekinthető. A reminiscenciákból fakadóan a francia politika nem csupán a két háború között, hanem még a közelmúltban sem volt igazán magyarbarát. Ez mára már komoly változást mutat, és minden lehetőségünk megvan arra, hogy e tendencia folytatódjék”.⁷⁴

A francia elnök számára 1989 és 1991 között a fő cél az új európai architektúra kiépítése, a *status quo* megőrzése volt, ennek részeként fogalmazta meg az Európai Konföderáció tervét, ami a de Gaulle-i európai Európa és az Atlanti-óceántól az Urálig terjedő Európa modernizált megfogalmazását jelentette. Eltérően azonban a hatvanas évektől, a kilencvenes évek eleje más feltételrendszert jelentett, de a szereplők érdekei azonban hasonlóak voltak. 1989 és 1991 között a változások sokszínűsége és a bizonytalanság volt a meghatározó, de az államok a nemzetközi pozíciójuk stabilizálására törekedtek, a már bevált multilaterális intézmények továbbfejlesztésével, az új helyzethez való adaptálással, így a mitterrandi konföderációs elképzelés zsákutcát jelentett. 1990 után ráadásul számos fegyveres konfliktus robbant ki. Az Öböl-háború, majd a jugoszláv és szovjet válságok határozták meg a nemzetközi kapcsolatok alakulását. Ezek a tényezők alapvető hatással voltak a kelet–nyugati kapcsolatokra, a kelet–közép–európai új demokráciák nyugati nyitási politikájára.⁷⁵ 1991 októberében a lengyel, a magyar és a csehszlovák vezetők Krakóban találkoztak és együttesen arra kérték a nyugati államok vezetőit, hogy támogassák euroatlanti integrációjukat, illetve a visegrádi államok közötti együttműködésről egyeztek meg, így azzal a francia diplomáciának is számolni kellett.

Összefoglalás és következtetések

Összességében értékelve az eseményeket láthatjuk, hogy az Európai Konföderáció gondolata számos ok miatt nem tudott megvalósulni. Musitelli szerint Mitterrand abban tévedett, hogy túl korán volt igaza. Stratégiája szembement az amerikai érdekekkel, hiszen az USA továbbra is meg akarta őrizni befolyását az európai kontinensen, de szembement a kelet–közép–európai államok érdekeivel is, amelyek türelmetlenül várták a mihamarabbi nyugati integrációt azért, hogy kikerüljenek a szovjet érdekszférából. Mitterrand terve túl korán jött a Tizenketek számára is, amelyek elsődlegesen a két német állam európai integrációjának kérdésével, Németország új szerepének és helyének megtalálásával voltak elfoglalva. Jean Musitelli⁷⁶ szerint Mitterrand egyedül maradt elképzelése-

⁷⁴ SÁRINGER (2014): 14. dokumentum. Jeszenszky Géza külügyminiszter előadása az 1991. évi nagyköveti konferencián. 1991. július 29. 174.

⁷⁵ BOZO (2005): 361.

⁷⁶ DUMAS (2001): 702. Idézi Musitellit, aki a konföderációs elképzelés kudarcá-

ivel, és az 1993. október 8-ai Európai Tanácsi összejövetelen kiábrándultan így nyilatkozott: „*Mi mindannyian Európáról beszélünk, de én csak (egy) széttört és megosztott Európát látok és nem vagyok biztos abban, hogy azok (a részek) egymáshoz kapcsolódnak. Régebben azt gondoltam, hogy az európai demokratikus államok konföderációját kellene létrehozni. Még mindig azt gondolom.*”⁷⁷

Értékelésünk szerint Mitterrand kommunikációs hibát követett el azzal, hogy kezdetben túlzottan visszafogottnak és óvatosnak mutatkozott a németkérdés rendezése tekintetében, de ne felejtjük el azt a tényt sem, hogy az 1916-ban született elnök számára a 20. század első felének konfliktusai alapvető élményt jelentettek, és a nacionalizmusok újjászületéséből fakadó veszélyektől őszintén tartott. Ugyanakkor hibát követett el akkor is, amikor nem számolt azzal a ténnyel, hogy a kelet-közép-európai államok új vezetői komolyan féltek a visszarendeződéstől, és így számukra az euroatlanti integráció létkérdést jelentett.

ról így nyilatkozott: „*A Konföderáció folytatás nélkül a nagy kezdeményezések temetőjébe került.*”

⁷⁷ MUSITELLI (2012).